

SĂPĂTURA DE SALVARE DE LA BUNGETU-DE-SUS (BRĂTEȘTI, COMUNA VĂCĂREȘTI)

ION CHICIDEANU

În toamna anului 1972, conducerea Muzeului județean a dispus efectuarea unei periegeze pe valea piriului Ilfov, în zona afectată de lucrările de hidro-ameliorații ce începuseră încă din anul precedent. Cu această ocazie a fost identificată și o așezare preistorică aflată pe teritoriul satului Brăteștii-de-Sus (cătunul Bungetu-de-Sus), comuna Văcărești, la cca. 10 km. sud de Tîrgoviște, în locul zis „La Ștubeu“ sau „Fîntina Ciorii“. Stațiunea se află plasată pe malul drept al piriului Ilfov, la cca. 300 m est de terasă în lunca inundabilă a piriului, fiind înconjurată la N și la NE de Gîrlița, un mic afluent din dreapta al Ilfovului (fig. 1).

Descoperirea așezării a fost făcută, cu cîțiva ani în urmă, de către profesorul Petre Marin Constantin, pe atunci director al școlii din Brăteștii-de-Sus, care a cules de la suprafața stațiunii numeroase fragmente ceramice, aducîndu-le la muzeu. La începutul lunii septembrie 1972 l-am însoțit pe profesorul Petre Marin Constantin la fața locului, constatînd că este vorba de o așezare aparținînd unei faze de început a culturii Tei, concluzie întărită apoi și printr-un mic sondaj, efectuat în cursul aceleiași luni, în cadrul șantierului Brătești, de către Ersilia Tudor de la Institutul de arheologie din București și de către subsemnatul. Tot atunci am achiziționat, de la un localnic, un topor de aramă cu gaură de înmănușare transversală, descoperit întîmplător în vecinătatea așezării; tipologic, toporul a putut fi încadrat într-un orizont cronologic contemporan fazelor timpurii ale culturii Tei¹.

Desfășurate între 18—30 iunie 1973, săpăturile au avut în vedere două obiective principale și anume: delimitarea așezării și precizarea situației stratigrafice. Pentru aceasta am trasat o secțiune principală SI cu dimensiunile de 40 × 1,50 m, orientată VSV 4300‰ — ENE 1100‰, care tăia stațiunea, de formă elipsoidală, pe axul lung, iar apoi alte două

¹ I. Chicideanu, SCIV, 24, 3, 1973, p. 522—525.

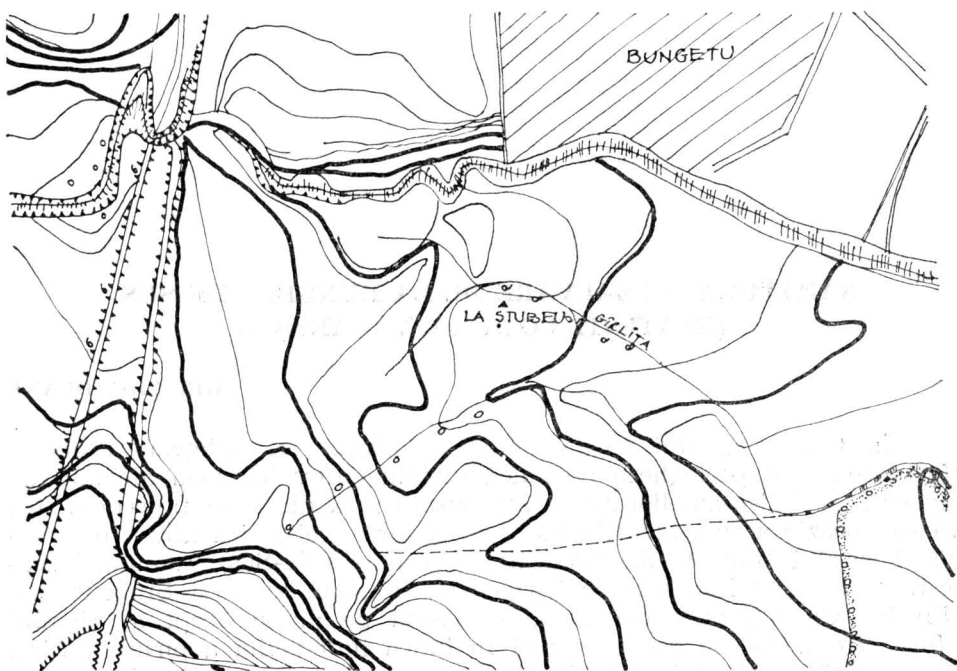
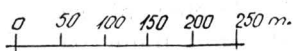
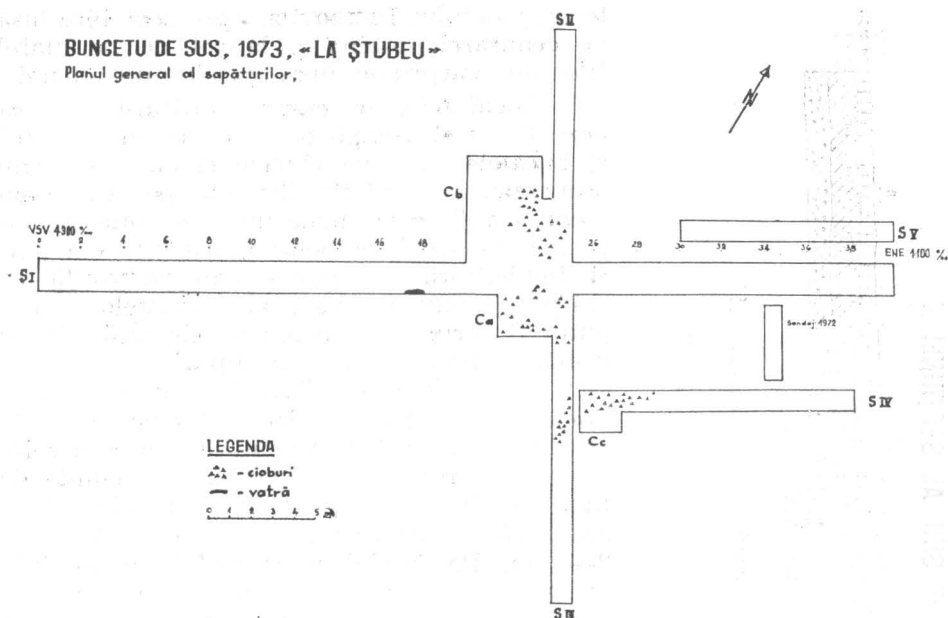

Fig. 1 - Stațiunea Tei de la Bungetu-de-Sus
PLAN DE SITUATIE

secțiuni S II, cu dimensiunile de 10×1 m, perpendiculară spre N pe S I, și S III, cu dimensiunile de 14×1 m, perpendiculară spre S pe S I. Ulterior am mai desfăcut Ca, Cb, Cc, cu dimensiunile respective de $3 \times 1,50$ m, $4 \times 3,50$ m și $2 \times 2,00$ m, ca și S IV, perpendiculară pe S I spre S, cu dimensiunile de 13×1 m, și SV paralelă cu S I pe latura N, cu dimensiunile de 10×1 m (fig. 2).

Stratigrafia. Imediat deasupra solului viu, cafeniu, cu mult pietriș aluvionar, se situează stratul de cultură, negru-cenușos la culoare, cu o grosime medie de 0,30 m, ce se subție treptat către capetele lui S I și capătul de N al S II. Între metrii 18 și 20, pe peretele de S al, SI, se observă o dungă de pământ ars la roșu aflată la — 0,20 m, care pare să suprapună o alveolă de stratul de cultură, ce atinge — 0,64 m, alveolă pe fundul căreia se găsesc fragmente de chirpic și bucățele de cărbune, dovadă că este vorba de fundul unui semibordei, secționat

transversal (fig. 3). Această observație stratigrafică credem că ne îndreptățește să socotim că, în cazul sălașului de la Bungetul-de-Sus, avem de a face cu două nivele de locuire, lucru de altfel dovedit și pe cale tipologică, prin analiza materialului ceramic. Din păcate, raportul stratigrafic dintre arsură și semibordei nu a putut fi surprins cu exactitate datorită unei gropi moderne ce, tocmai în acest loc, deranjează stratul de cultură pe toată grosimea lui. Deasupra stratului de cultură se află solul vegetal, brun la culoare, în care se găsesc relativ numeroase cioburi, antrenate, desigur, de arăturile adânci.

Așezarea. Stațiunea Tei de la Bungetul-de-Sus, se distinge în primul rînd prin culoarea cenușoasă a depunerii arheologice, prin lipsa unor locuințe de suprafață durabile construite cu chirpic, ca și prin întinderea sa redusă, toate acestea pledînd pentru încadrarea sa în rîndul așezărilor de tip „cenușar“ sau sălaș. În aria culturii Tei s-au mai descoperit astfel de „cenușare“ la Novaci, Curcani, Dealul-Piscului București, Perșinari², Hăbeni³, ultimele două aflîndu-se tot pe teri-

² A. Vulpe, *Dacia*, 8, 1964, p. 329, nota 27 ; A. Vulpe și Valentina Veselovschi-Bușilă, *SCIV*, 18, 1, 1967, p. 83 și urm.

³ V. Leahu, *Cultura Tei*, Buc. 1966, p. 52.

PORȚIUNE DIN PROFILUL DE SUD AL SECȚIUNEI I

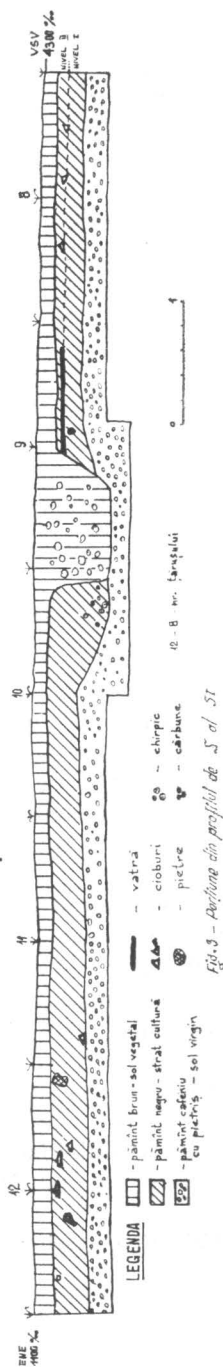

Fig. 3 - Porțiune din profilul de S al S1

toriul județului Dimbovița. Spre deosebire însă de cenușarele amintite, la cel de pe malul Ilfovului surprinde lipsa oaselor de animale.

Locuințele. În cursul săpăturii au fost dezvelite trei complexe alcătuite din cioburi și bucățele mici de chirpic și cărbune, care acopereau zone relativ distincte, pe care le-am socotit ca fiind resturile unor locuințe de suprafață de tipul colibelor, construite din pari și împletitură de nuiele slab pomostită cu chirpic. Conturul exact al locuințelor nu a putut fi surprins în plan; zonele alcătuite de cioburi reprezentând doar suprafețele pe care s-au răspândit cele aflate în locuință. Menționăm că acest tip de locuință apare doar în nivelul II (de sus), în vreme ce pentru nivelul inferior se pare că este vorba de locuințe de tipul semibordeiului, adâncite în pământ la cca. 0,70 m, cu dimensiunile de 4—5 m × 2—3 m. Pe fundul unor astfel de locuințe am găsit bucățele de cărbune și fragmente de chirpic.

Materialul arheologic. Inventarul litic descoperit în „cenușar” este destul de sărăcăcios, constând dintr-un virf de săgeată cu baza dreaptă și nervură mediană, cu marginile retușate îngrijit pe ambele fețe, cioplit dintr-un silex albicios, un fragment de lamă dintr-un silex de culoare fumurie, un percutor; prezența unor nuclee și a numeroase așchii pe așezare și în jurul ei, par să indice o anumită activitate de confecționare a uneltelor în cadrul sălașului.

Prezentă din abundență, în stațiunea de la Bungetu-de-Sus, ceramica prezintă un interes deosebit în studiul așezării. Au putut fi deosebite trei specii ceramice, pe baza procentului diferit de pietriș și nisip introduse în pastă ca degresante; cele trei specii sînt ceramica de uz comun, (grosolană), ceramica intermediară și ceramica fină. Numeric predomină, în ambele niveluri vasele de uz comun.

Ceramica de uz comun cuprinde vase, în majoritate de dimensiuni mari, cu pereții groși, folosite foarte probabil ca vase de provizii,

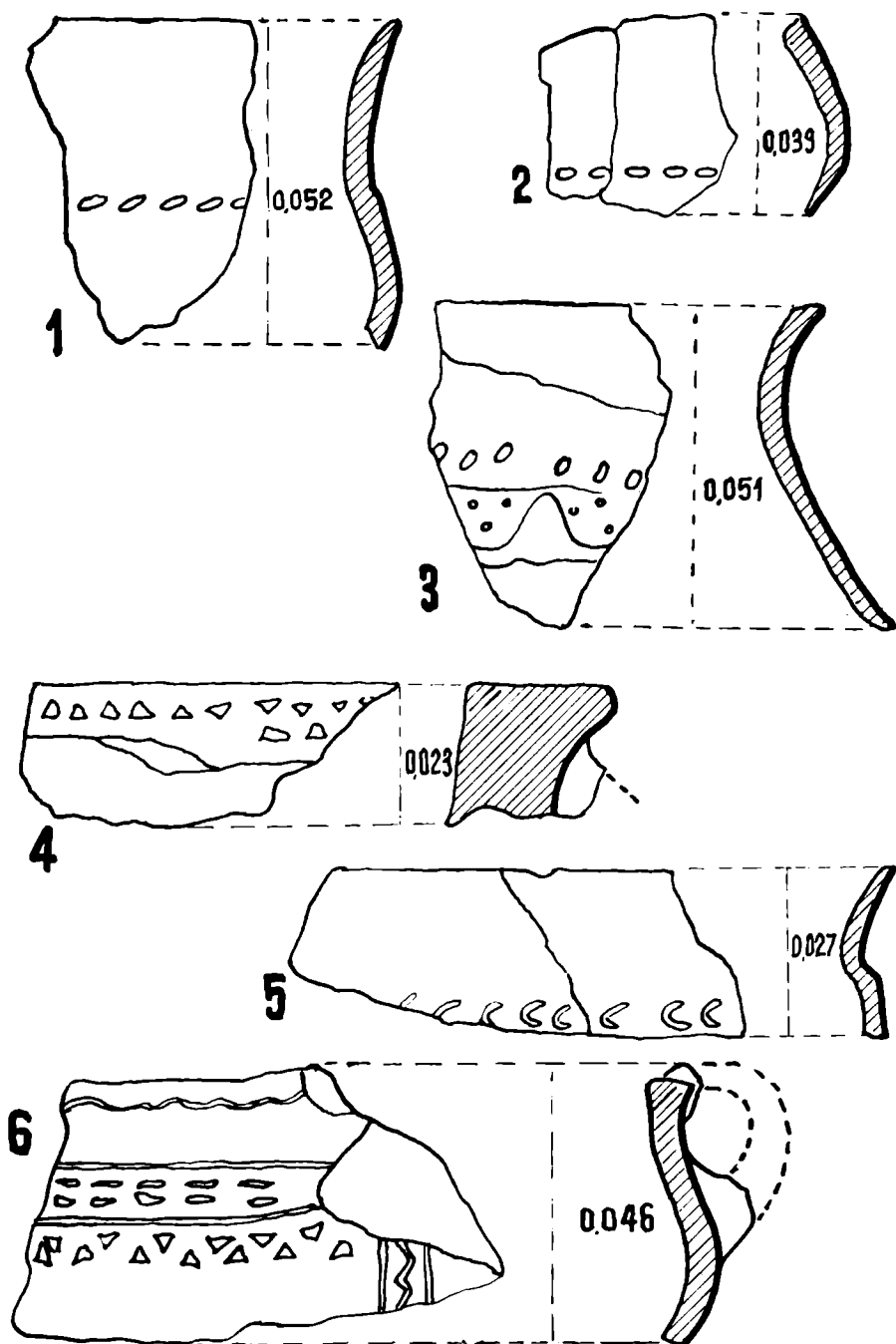

Fig. 4 — Ceramică nivelul I

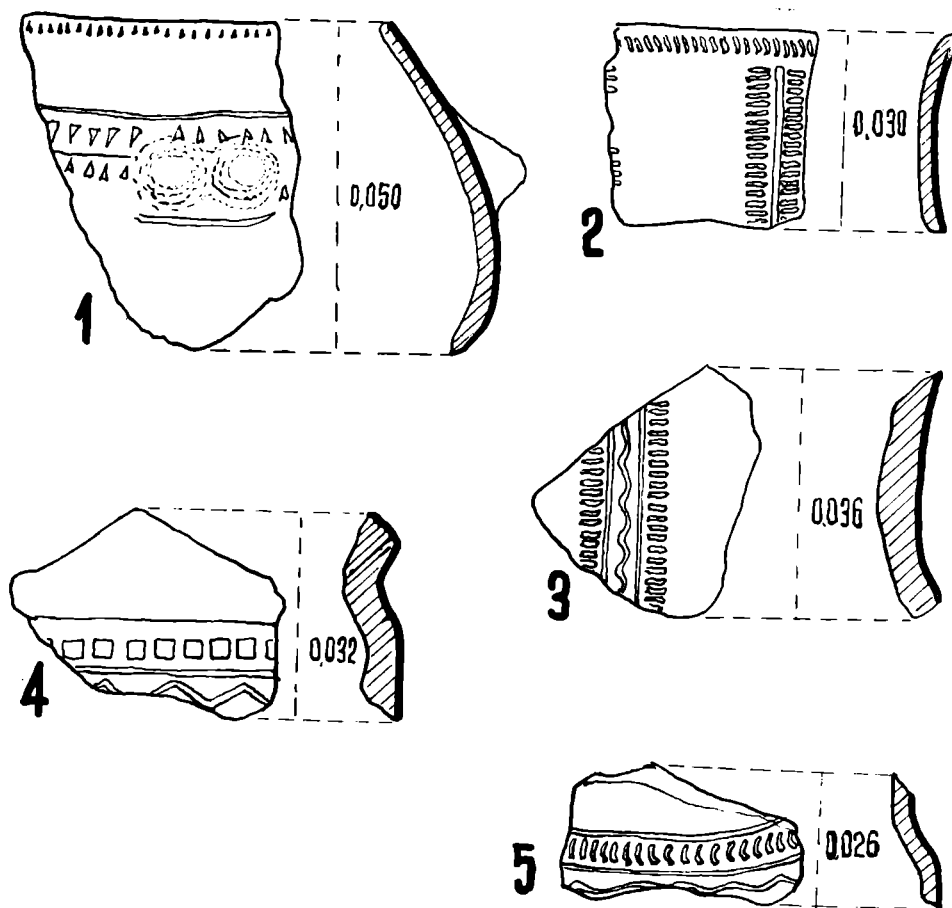

Fig. 5 — Ceramică nivelul I

realizate dintr-o pastă cu mult pietriș și nisip, arse în mediu oxidant și avînd ca atare o culoare roșcat-cărămizie în exterior; în spărtură cioburile sînt negre sau cenușii. Adesea, datorită fie arderii inegale, fie arderii secundare, culoarea roșcată apare puternic pătată. Pe baza profilurilor fragmentelor ceramice din această categorie, au putut fi reconstituite cîteva forme și anume :

1. vas pîntecos cu gît înalt și marginea evazată (fig. 7/1, 9/5)
2. vas pîntecos cu gît scurt și marginea dreaptă (fig. 8/2)
3. vas tronconic cu marginea dreaptă (fig. 7/2)
4. castron (fig. 8/1, 10/5).

Toate aceste forme sînt comune ambelor niveluri. Torțile sînt mici,

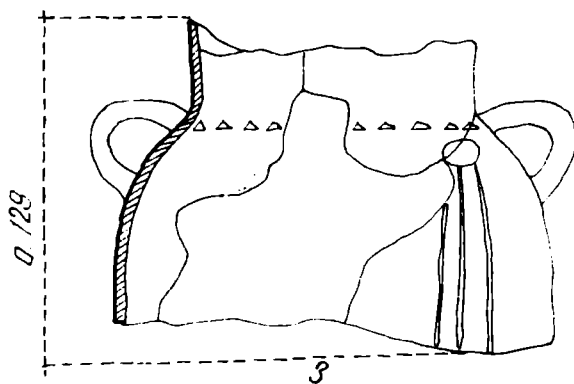
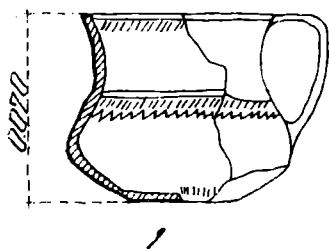
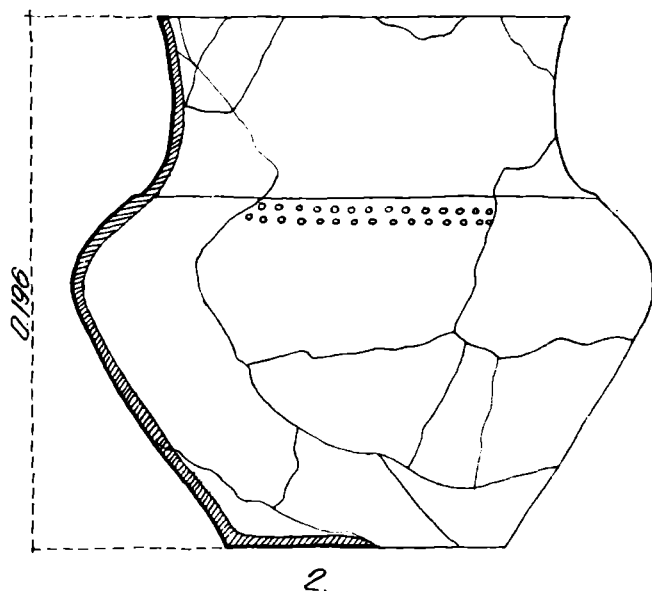

Fig. 6 — Ceramică ambele nivele

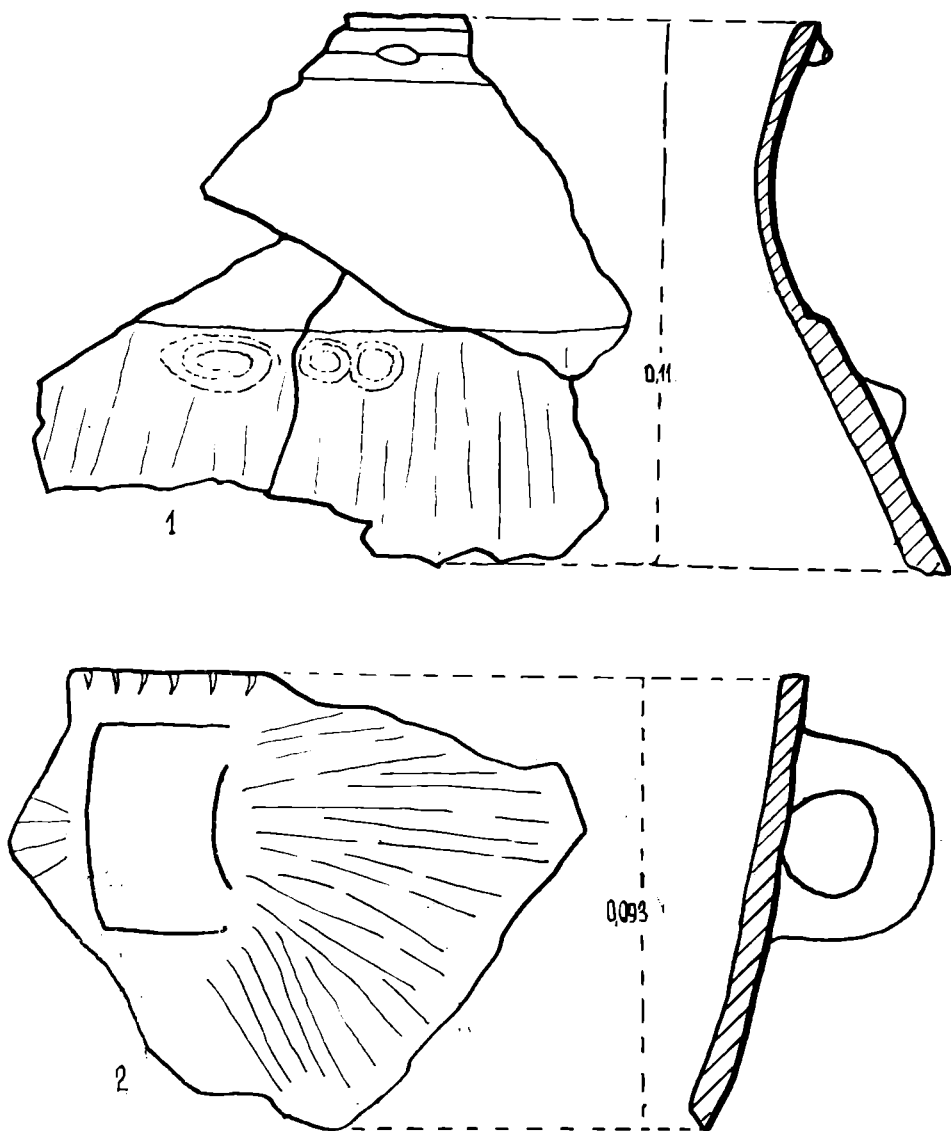

Fig. 7 — Ceramică de uz comun din nivelul I

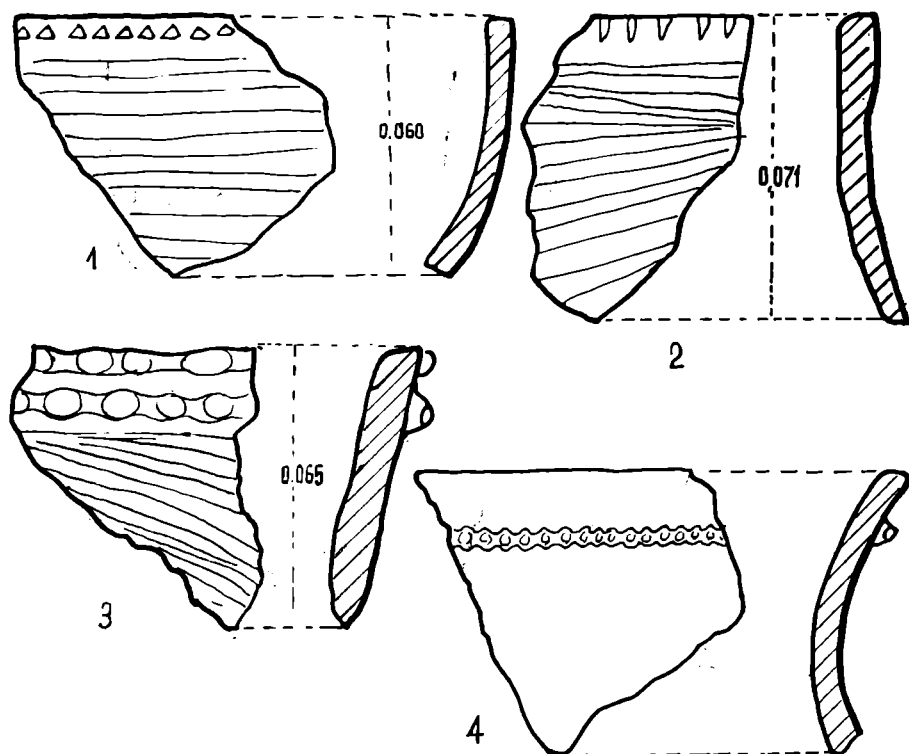

Fig. 8 — Ceramică de uz comun din ambele nivele

în bandă sau elipsoidale, aplicate pe umărul vasului sau sub margine (fig. 7/2).

Decorul pe vasele de uz comun constă din brie alveolare, dispuse imediat sub buză, în nivelul I, sau coborâte sub buză în nivelul II; tot în nivelul II apar și briurile duble (fig. 8/3). În nivelul superior a fost găsit chiar un vas avînd plasat pe umăr un brîu dublu, crestă (fig. 9/5). Coborîrea brîului sub buză și apariția brîului dublu sînt caracteristice ale celei de a doua faze a culturii Tei⁴. Alături de briuri se mai întîlnesc pastile aplicate sub margine, proeminente simple sau duble plasate pe umăr (fig. 7/1; 10/5,6). Pentru ceramica de uz comun decorul cel mai frecvent este însă cel realizat prin imprimarea pastei cu măturica (Besenstrich), multe vase fiind „măturate” chiar și în interior; printre motivele ornamentale des întîlnite pe vasele din prima

⁴ Ibidem, p. 97.

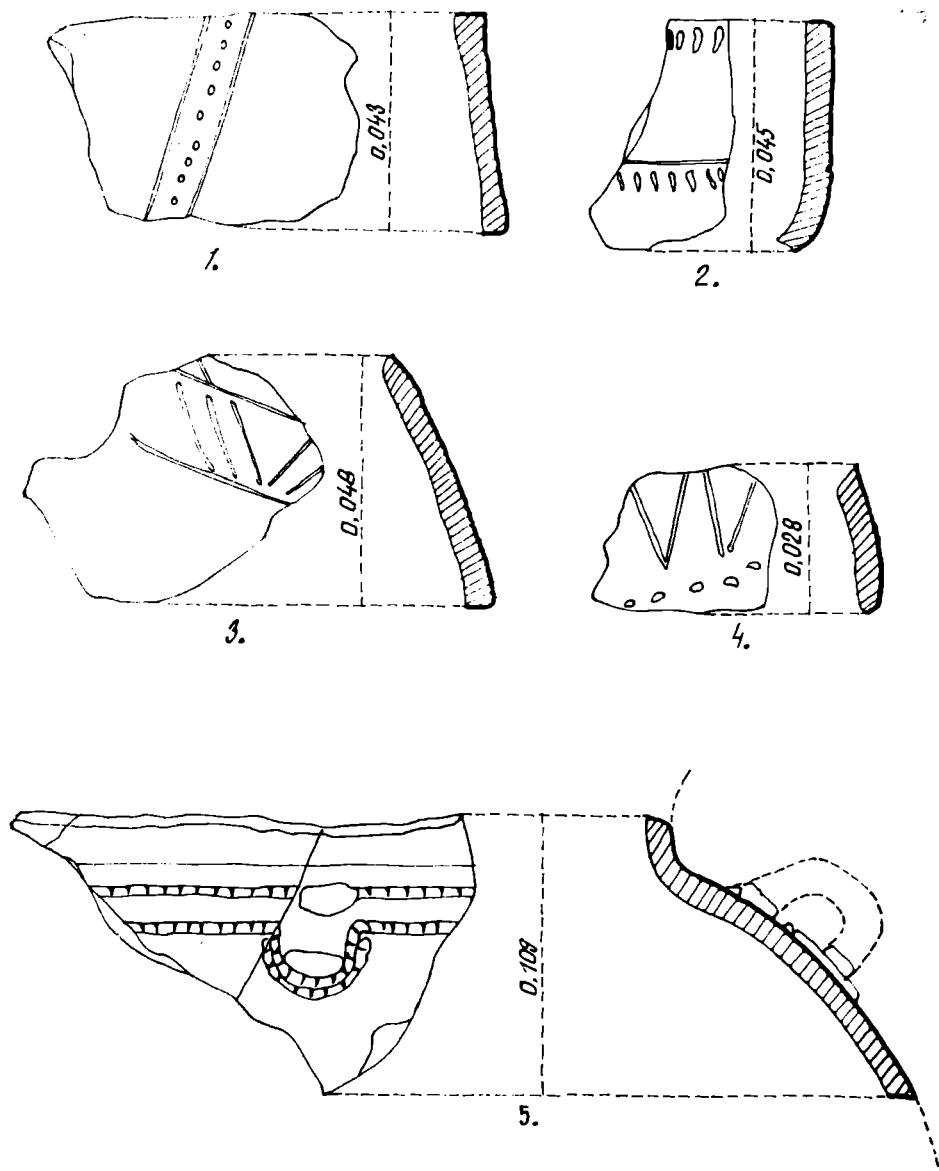

Fig. 9 — Ceramică ambele nivele

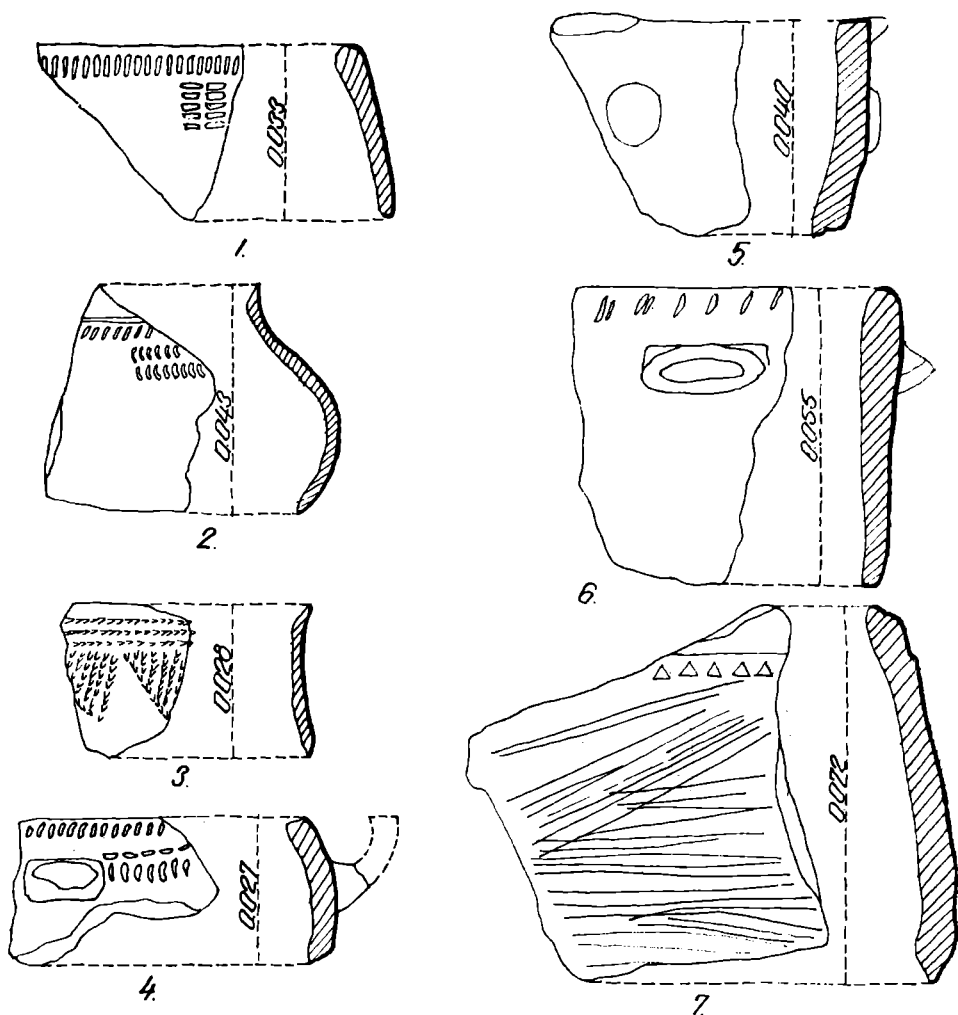

Fig. 10 — Ceramică ambele nivele

categorie se mai numără și creștăturile pe buză sau pe briie, impresiunile dispuse pe umăr, sau sub margine (fig. 7/2,8).

Vasele aparținând categoriei intermediare sînt lucrate ceva mai îngrijit dintr-o pastă în care pietrișul scade din amestec. Arderea este mai bună, fără însă ca petele de pe suprafață să dispară cu totul. Unele vase sînt acoperite cu un slip fin. Dimensiunile vaselor din specia a doua sînt în general mijlocii. Formele cele mai caracteristice sînt :

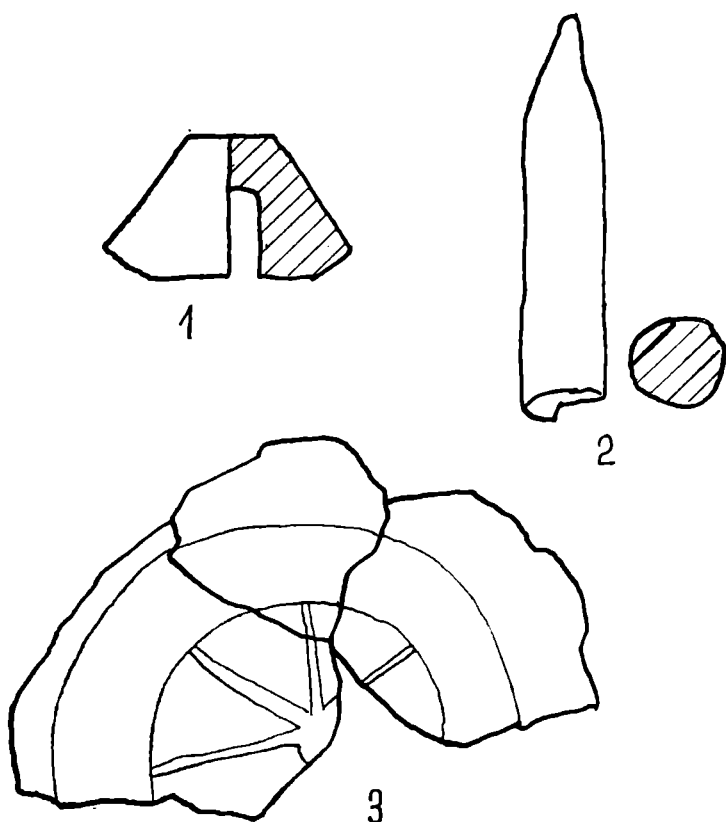

Fig. 11 — Obiecte de lut și ceramică sec. VIII—XI

1. vas pîntecos cu gît înalt și marginea ușor evazată (fig. 6/2).

2. vas pîntecos cu gît scurt și marginea dreaptă (fig. 6/3).

În ceea ce privește decorul, alături de pastile, proeminente, decorul cu măturica, folosite și la prima specie ceramică, apar liniile verticale incizate, șirurile de împunsături de formă triunghiulară, circulară sau rectangulară, dispuse pe umărul vasului (fig. 6/2,3).

Cea mai caracteristică specie ceramică este însă, fără îndoială grupa ceramicii fine, lucrată dintr-o pastă de bună calitate, fără pietriș, arsă în mediu cu oxigen eliminat, obținindu-se o culoare neagră, vasele fiind apoi puternic lustruite. Dimensiunile recipientelor din specia fină sînt de mici dimensiuni, cu forme ca :

1. ceașca (fig. 6/1)

2. strachina (fig. 4/4)

3. castronul (fig. 5/1).

Torțile sunt mici, în bandă lată, pornind din buză și oprindu-se pe zona de maximă bombare a corpului vasului (fig. 6/1, 10/4) sau plasate sub buză.

Decorul prezent pe vasele din categoria fină prezintă clare deosebiri între cele două niveluri, atât ca tehnică de realizare cât și ca motive folosite sau maniera de dispunere. Astfel pentru nivelul I (de jos) decorul este realizat prin incizie, dispus de jur împrejurul vasului, în trei registre: imediat sub margine, pe umăr și pe fundul vasului. Se folosește pentru ornamentare linia orizontală incizată, fie simplă, fie în benzi paralele, șirurile de segmente de linii, verticale sau orizontale, parantezele, impresiunile de formă rectangulară, zigzagul (fig. 4 și 5), întrebuintate separat sau în combinații. Se mai întâlnește și o decorație de aspect mai vechi: șiruri de alveole de mici dimensiuni, realizate cu ajutorul unui obiect cu capătul rotunjit, dispuse pe partea bombată a vasului (fig. 4/1,2); deasemeni o combinație de linii paralele, zigzag și un șir de astfel de alveole, triunghiulare obținute din combinația linie-zigzag fiind umplute cu puncte (fig. 4/3).

Analogiile pentru ceramica din nivelul I de la Bungetu-de-Sus se găsesc în stațiunea Tei de la Cățelu Nou (București)⁵, ceea ce ne permite să considerăm acest nivel ca aparținând celei mai vechi faze cunoscute a culturii Tei, faza Tei-Cățelu⁶. Prezența însă a unor fragmente ceramice decorate într-o manieră ce pare mai veche chiar decât cea proprie fazei Cățelu, trebuie avută în vedere în mod deosebit, cu atât mai mult, cu cât asupra începutului și duratei acestei faze a culturii Tei se duc încă destule discuții⁷.

Tot în nivelul inferior s-au mai descoperit și câteva fragmente ceramice, dintr-o pastă de bună calitate, de culoare galben-murdară, puternic arse secundar și decorate cu linii incizate și cu puncte (fig. 9/1, 3, 4), pentru care nu am găsit analogii directe, având însă unele asemănări cu ceramica monteoreană din fazele timpurii⁸.

Pentru ceramica fină din nivelul superior, decorul deși păstrează mult din maniera de realizare proprie fazei vechi, trece acum la adoptarea clasicului procedeu al împunsăturilor succesive (Furchenstich), ca și la dispunerea decorului în metope (fig. 10/1-4), apărind acum și un nou motiv decorativ: triunghiul cu vârful în jos, hașurat, realizat în tehnica nouă amintită (fig. 10/3). Este însă de observat că un singur fragment ceramic astfel decorat a fost găsit în săpătură, iar tehnica realizării decorului de pe acest ciob nu apare încă ca fiind definitiv pusă la punct. De altfel, pe multe fragmente ceramice din nivelul II se ob-

⁵ Ibidem, p. 88—95, fig. 13—18; Idem, SCIV, 14, 2, 1963 p. 308—321.

⁶ Este locul, credem, să facem cunoscut că ne însușim punctul de vedere al cercetătorului Alexandru Vulpe cu privire la periodizarea Culturii Tei, numind fazele după localitățile unde au fost identificate pentru prima oară; vezi A. Vulpe, *op. cit.* p. 327.

⁷ A. Vulpe, *op. cit.*, p. 327; V. Leahu, *op. cit.*, p. 150—154.

⁸ Marilena Florescu, *Arheologia Moldovei*, 4, 1966, p. 56, fig. 9/4, 13/15, 14/9.

servă o împletire între motivele ornamentale specifice fazei Cățelu și maniera de dispunere în metope a decorului, caracteristice fazei Tei-Tei. Pare posibilă ca nivelul superior la Bungetu-de-Sus, să reprezinte un aspect de tranziție de la faza Tei-Cățelu la faza Tei-Tei, aspect a cărui existență a fost deja postulată⁹.

În stratul superior a mai fost găsit și fundul șampilat al unui vas lucrat la roată, șampila reprezentind o roată cu spițe (fig. 11/3). Astfel de funduri șampilate sînt caracteristice pentru vasele culturii Dridu, sec. VIII-XI¹⁰.

Alte obiecte de lut ars. În nivelul inferior au fost găsite trei obiecte din lut ars și anume: un fragment dintr-un obiect de formă cilindrică, turtit lateral la unul din capete, lung de 0,065 m, probabil un phalus, un fragment dintr-o lingură de lut și o bucsă de osie de la un model de car (?) (fig. 11/1-2); în aria ocupată de purtătorii culturii Tei au mai fost descoperite, doar roți de la astfel de care, pînă acum în opt locuri¹¹.

Obiecte de metal nu au fost descoperite în cadrul așezării; credem însă că avem tot temeiul să socotim toporul de aramă cu gaură de înmănușare transversală descoperit la Bungetul-de-Sus, deja pus în legătură cu un mediu Tei-Cățelu¹², ca aparținînd acestei stațiuni fiind un produs local.

*

În încheiere, putem afirma că, prin săpătura de la Bungetu-de-Sus, se aduce o contribuție la cunoașterea culturii Tei, adăugîndu-se, pe harta răspîndirii acesteia, o nouă stațiune aparținînd fazei Cățelu, alături de cele deja cunoscute de la Cățelu-Nou și Străulești¹³, ambele pe teritoriul orașului București, lărgindu-se astfel aria de formare a culturii Tei și spre nordul bazinului Dimboviței. Totodată s-a putut constata că așezarea de tip sălaș apare încă din faza veche a culturii Tei, cele mai timpurii „cenușare“ Tei cunoscute pînă acum datînd din faza Tei-La Stejar¹⁴. Pe de altă parte, în stațiunea de la Bungetu-de-Sus s-a surprins pentru prima dată succesiunea stratigrafică a fazelor Tei-Cățelu și Tei-Tei.

Deși puține la număr, credem că nu pot fi trecute cu vederea nici acele elemente ce par a indica existența unui facies mai vechi decît faza Tei-Cățelu, ca și a acelor ce par să ateste aspectul sau faza intermediară către etapa Tei-Tei. Desigur, însă, că aceste ultime întrebări își vor găsi confirmarea sau infirmarea, abia prin viitoare cercetări, evident mai ample.

⁹ A. Vulpe, *loc. cit.*; V. Leahu, *op. cit.*, p. 155.

¹⁰ Eugenia Zaharia, *Săpăturile de la Dridu*, Buc., 1967, p. 90—93.

¹¹ Gh. Bichir, *Dacia*, 8, 1964, p. 80.

¹² I. Chicideanu, *op. cit.*, *loc. cit.*

¹³ V. Leahu, *op. cit.*, p. 14—15, nota 4.

¹⁴ Ibidem, p. 52.

THE SAVING EXCAVATION FROM BUNGETU-DE-SUS (BRĂTEȘTI)

(Abstract)

The author presents a settlement from the Bronze Age, belonging to the Tei culture. In this settlement of „encampment“ type were discovered two levels, the first level belonging to the oldest Tei phase, Tei-Cățelu phase and the second to the Tei-Tei phase.

It refers also to the presence of some elements older even than the Tei-Cățelu phase, as well as others which should belong to an aspect of transition towards the Tei-Tei phase.

Fig. 1 — Map showing the position of the settlement

Fig. 2 — General survey of excavation

Fig. 3 — Stratigraphic outline of the first trench

Fig. 4 — Pottery from the level I

Fig. 5 — Pottery from the level I

Fig. 6 — Pottery from the both levels

Fig. 7 — Coarsely pottery from the level I

Fig. 8 — Coarsely pottery from the both levels

Fig. 9 — Pottery from the both levels

Fig. 10 — Pottery from the both levels

Fig. 11 — Objects of clay and ceramics from the VIIIth—XIth centuries